

HERMAN PAUWEN
[1845 – 1918]

*Voor topsport moet je een egoïst zijn,
naar je familie toe,
naar vrienden, naar iedereen*

Mike Foppen, hardloper

*Kwaadaardig narcisme is de ernstigste vorm
van pathologie; het is de oorsprong van
de meest wrede verwoestingsdrift en onmenselijkheid*

Erich Fromm, psycholoog

ISBN: 9789465201412
Redactie: Mientje Huting
Omslagontwerp: Theo Huting

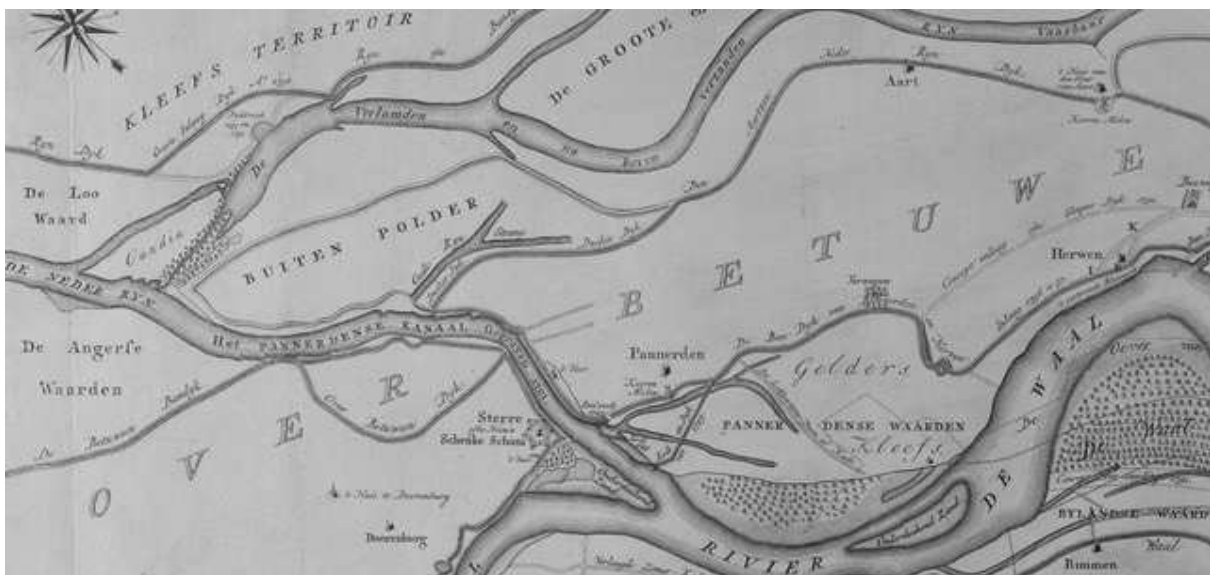
© SCHOOLMEESTERWERK

Inleiding

Het oostelijk van de dorpskern van Doornenburg gelegen gebied [pakweg 86 hectare landbouwgrond] dat bekend staat als *De Honderd Morgen van Pannerden*, kent een bijzondere geschiedenis.

Tot en met de 17^e eeuw lag de splitsing van Rijn en Waal veel verder naar het oosten. Het militaire bolwerk *De Schenkenschans* lag middenin het splitsingspunt, net zo strategisch gepositioneerd als later, na het graven van het Pannerdens Kanaal, *De Sterreschans* [in 1871 opgevolgd door *Fort Pannerden*].

Vanwege die eertijdse splitsing bij Schenkenschans werd het rivierdeel tussen die schans en Doornenburg nog lang als *De Waal* aangeduid.

Op dit [noordoostelijk gerichte] kaartfragment uit 1763 is zichtbaar dat het Pannerdens Kanaal niet alleen het grondgebied van Pannerden, maar ook van De Overbetuwe doorsneed [let ook op de diverse dode rivierarmen van Waal en Rijn]

Met de toenmalige splitsing van de Rijn bij Schenkenschans strekte de Over-Betuwe zich sinds 1327 uit tot voorbij Herwen en Aerdt. Als Kleefse enclave werd de Heerlijkheid Pannerden echter bestuurd door de Heren en Graven van Huis Bergh. Om strategische redenen werd in 1707 het Pannerdens Kanaal gegraven, met als gevolg dat een deel van het Pannerdense buitengebied aan de andere kant van het water kwam te liggen. De geboorte van West-Pannerden was een feit, hoewel deze Honderd Morgen nog steeds bij Pannerden hoorden.

Ondanks de ingrijpende veranderingen had de aanleg van het Pannerdens Kanaal in eerste instantie dus geen bestuurlijke consequenties. De in Elst residerende Ambtman van Over-Betuwe had nog altijd zeggenschap over het gebied tot voorbij Herwen en Aerdt en Pannerden ressorteerde nog steeds onder het Huis Bergh.

De inwoners van Pannerden waren sinds de Reformatie gewend om zondags in Hulhuizen [eveneens Kleefs gebied] de katholieke kerk te bezoeken en ze bleven dat doen nadat het kanaal was geopend. De gierpont had aan klandizie geen gebrek. Omgekeerd bleven de bewoners van de Honderd Morgen [waaronder de buurtschap de Burgeu] in hun beleving bij Pannerden horen. Het afgesneden deel werd niet voor niets consequent *West-Pannerden* genoemd.

De nieuw gecreëerde waterstroom vormde slechts tot op zekere hoogte een barrière; enkel bij extreem hoog water of bij ijsgang werd de oversteek onmogelijk. Hoewel het voor de bewoners van West-Pannerden om praktische redenen bijvoorbeeld logisch werd om brood van een Doornenburgse bakker te betrekken, waren ze niet ineens Doornenburgers geworden.

Pas onder Frans bestuur [eigenlijk tijdens de nasleep daarvan] werden in 1818 De Honderd Morgen van West-Pannerden formeel ingedeeld bij de gemeente Bemmelen. Het grondgebied van de gelijktijdig gevormde gemeente Pannerden beperkte zich vanaf dat moment tot het dorp en de landerijen ten oosten van het Pannerdens Kanaal. Overigens zou het polderdistrict Over-Betuwe nog tot 1954 onderscheid blijven maken tussen de dorpspolder van Doornenburg en de polder van De Honderd Morgen van Pannerden.

Ook in het spraakgebruik bleef de aanduiding *Doornenburg en Honderd Morgen* nog lang gangbaar [zie ook het vaandel van de plaatselijke schutterij]. En, eigenzinnig als mensen kunnen zijn, in weerwil van het feit dat Doornenburg met alle grond westelijk van het kanaal nu als deel van de gemeente Bemmelen een coherent geheel vormde, bleef voor velen ook het gevoel in West-Pannerden te wonen voortbestaan. Een lid van het Doornenburgse kerkbestuur dat daar eveneens hardnekkig aan vasthield, was *Herman Pauwen* [1845-1918].

Bij het schrijven van *De Boterfabriek van Doornenburg [2024]* stuitte ik voor het eerst op diens naam. Pauwen bleek de grote gangmaker achter het initiatief om in Doornenburg een zuivelfabriek op te starten, hij zorgde ervoor dat er bij notariële akte een coöperatie werd opgericht en nam de voorzittersrol op zich van het bestuur dat op zoek ging naar een bekwame directeur voor de nieuw te stichten fabriek. Ik kwam Pauwen ook tegen als penningmeester van het comité dat zich had ingespannen voor de komst van een tramlijn in de Overbetuwe [hij was daarbij zo fanatiek dat hij ook aan de andere kant van het Pannerdens Kanaal ijverde voor de oprichting van een tramspoor, wat andermaal zijn verbondenheid met Pannerden beklemtoonde].

Bij een bezoek aan zijn laatste rustplaats leidde ik uit het grafschrift af dat Pauwen bij leven internationale erkenning had gekregen. Dat maakte me nieuwsgierig en motiveerde me om te trachten deze eertijdse dorpsgenoot aan de vergetelheid te ontrukken door een uitputtend onderzoek in te stellen naar deze markante figuur.

Het navolgende relaas schetst op de eerste plaats een beeld van de succesvolle rasveefokker die Pauwen ontegenzeggelijk is geweest. Het eerste hoofdstuk behandelt het leven van Herman Pauwen in grote lijnen, waarna dit in de volgende hoofdstukken nader wordt uitgewerkt. Zijn prestaties op het gebied van met name de paardenfokkerij komen daarbij prominent aan bod. Uitgebreide aandacht is er ook voor zijn tomeloze werklust en voor zijn talloze maatschappelijke activiteiten.

Maar primair gaat dit verhaal over de mens Herman Pauwen.

Maart 2025

Theo Huting

Geen straat vernoemd naar [inter]nationaal befaamde dorpsgenoot!

Vandaag de dag zijn het kasteel en het fort interessante trekpleisters voor mensen die om die reden Doornenburg bezoeken. Op de drempel van de 20^e eeuw had dat kasteel als toeristische bestemming echter nauwelijks een functie, want het verkeerde in een verregaande staat van verval. Het fort was evenmin een attractie, want als operationeel verdedigingswerk ontoegankelijk voor publiek.

Toch meerde in de zomer van 1900 een boot af aan de Sterreschans, vol met toeristen die een duidelijk doel voor ogen hadden. Het betrof maar liefst 350 geïnteresseerde Twentenaren, die welbewust de moeite namen om onze regio te bezoeken. Allen waren lid van de *Coöperatieve Landbouwbank en Handelsvereniging* te Lonneker, een soort inkooporganisatie annex boerenleenbank. In alle vroegte waren ze op eigen gelegenheid naar Enschede gereisd, vanwaar een speciaal voor hen gecharterde trein hen naar Arnhem had vervoerd. Daar waren ze overgestapt op de stoomboot *Concordia*, die hen naar West-Pannerden bracht. Het doel van deze stevige trip was een agrarisch bedrijf, een modelboerderij die destijds grote bekendheid genoot!

Doornenburgers van vóór de Tweede Wereldoorlog herinneren zich nog de statige villa, waarachter deze boerderij gelegen was en ze verwijzen daarbij naar Riestenbèèk [eigenlijk: Rijssenbeek], die in hun jeugd de eigenaar was. Maar de toenmalige bewoner, die het gezelschap uit Lonneker gastvrij ontving en hen op een lunch trakteerde, was Herman Pauwen.

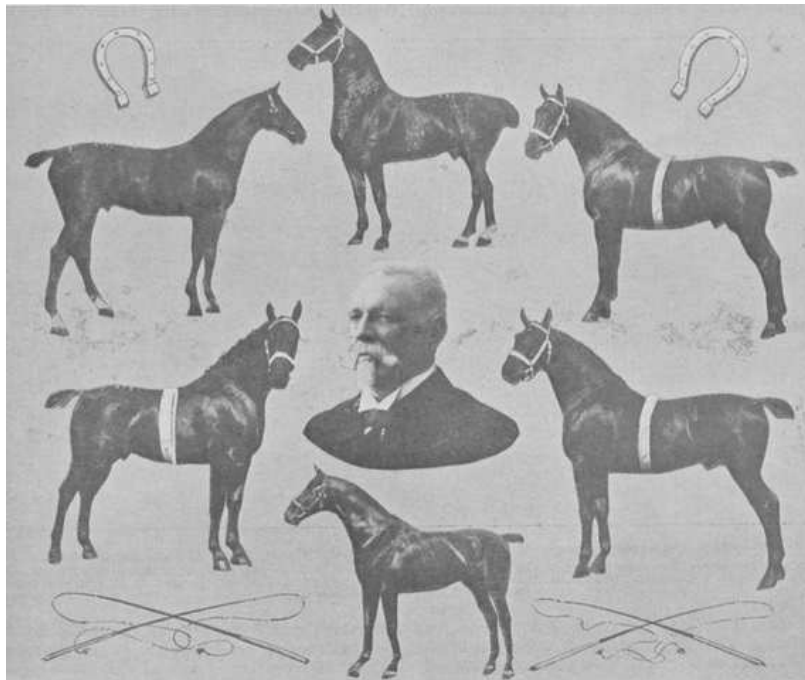
Komend vanaf de Sterreschans ging het om de tweede boerderij aan de rechterhand, het naast de Stinzenhof van de familie Derksen gelegen fokbedrijf van Pauwen. Deze boerderij genoot zowel nationale als internationale bekendheid en werd frequent bezocht door veehouders [vaak lid van een boerenbond of landbouwmaatschappij], groepen leerlingen van landbouwscholen en talloze belangstellenden uit binnen- en buitenland [waaronder diverse journalisten]. Zo kreeg Pauwen in 1911 de *British Dairy Farmers Association* op bezoek.

In agrarische kringen stond de naam Pauwen voor sterke en kwalitatief hoogwaardige rasdieren, weldoordachte fokmethodes en moderne en

hygiënische stallen. Hij fokte rundvee, schapen en varkens, maar [inter]nationale bekendheid kreeg hij vooral vanwege zijn stoeterij en de door hem gefokte, prijswinnende paarden.

Pauwen was daarnaast maatschappelijk actief en bekleedde talloze bestuursfuncties. Hij was poldermeester, commissaris bij de Heidemij en bestuurder bij de Gelderse Landbouwmaatschappij. Ook zat hij in het oprichtingscomité van de Betuwse Tram. Pogingen om Tweede Kamerlid te worden bleven zonder succes. Wel werd hij voor de Rooms Katholieke Staatspartij gekozen in de Gelderse Provinciale Staten.

Eigenlijk was Pauwen aannemer van beroep – de fokkerij was slechts een uit de hand gelopen hobby! Tot 1897 voerde hij kribwerken uit voor de overheid, met name aan het Pannerdens Kanaal en de IJssel.

Op deze fotomontage [opgenomen in een artikel uit: De Revue der Sporten, 1909] wordt Herman Pauwen omringd door zijn meest vermaarde hengsten, allemaal volbloedpaarden [het couperen van staarten was destijds nog de gewoonste zaak van de wereld]. Op de bovenste rij van links naar rechts Canrobert, Roland en Harras. Midden-links Pretendent en midden-rechts Domino. Onderaan Faubor, de 1-jarige goudvos en de jongste van het stel.

Domino was kampioen van Gelderland, Harras en Pretendent werden Nederlands kampioen. Roland won 28 eerste prijzen in Nederland en werd in het jaar 1900 ook eerste op de internationale tentoonstelling in Parijs. Die uitverkiezing leidde er mede toe dat Pauwen door de Franse regering werd opgenomen in de Orde

van de 'Mérite Agricole', die in het leven geroepen was om mensen te eren die zich verdienstelijk hadden gemaakt voor de landbouwsector.

De officiële erkenning in eigen land kwam later, door zijn benoeming [op 27 augustus 1903] tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Lang voordat dat begrip was uitgevonden had Pauwen zijn *marketing* al prima op orde. Hij adverteerde in kranten en vaktijdschriften en genereerde op die manier een stevige omzet, niet alleen in aantallen, maar ook in hoge opbrengsten per dier. Hij was er succesvol mee; bij zijn overlijden bedroeg zijn vermogen F 266.114, wat omgerekend naar onze tijd een kapitaal betekent van € 2.261.483 [CBS-berekening].

Belangrijke Verkoop van Fokschapen.

WOENSDAG 12 OCTOBER, om twee uur, zullen op de Rasveefokkerij van den Heer PAUWEN te WEST-PANNERDEN, publiek worden verkocht:

55 zeldzaam beste zuizer volbloed gefokte SCHAPEN,

uit de beroemde kudde van Verkooper, zijnde:

- 16 anderhalfjarige langwol Lincoln rammen,
- 20 halfjarige langwol Lincoln rammen,
- 5 anderhalfjarige Oxford down rammen,
- 3 halfjarige Oxford down rammen,
- 5 anderhalfjarige langwol Lincoln ooiën,
- 5 twee en een halfjarige langwol Lincoln ooiën,
- 2 Oxford down ooiën.

Al deze schapen zijn minstens evengoed als de allerbeste uit Engeland ingevoerde exemplaren.

Voorts: TWEE EXTRA MOOIE INGEVOERDE 1½-JARIGE REEKLEURIGE SAANENBOKKEN MET STAMBOOM.

De Betuwsche stoomtram vertrekt van Arnhem 11,40; van Nijmegen 11,35; van Elst 11,35. Aankomst alle drie te West-Pannerden 1,05. Vertrek van West-Pannerden 4.45.

In advertenties merkte Pauwen doorgaans op hoeveel prijzen zijn dieren al hadden gewonnen [uiteindelijk meer dan 1600!], maar na het gereedkomen van de tramlijn naar West-Pannerden verwees hij voor zijn bezoekers ook heel praktisch naar de vertrek- en aankomsttijden van de tram! [uit: Land en Vee; Weekblad van de Limburgse Landbouwbond en de Zuid-Nederlandse Zuivelbond]

Ook op andere manieren deed Herman Pauwen van meet af aan zijn best om de aandacht op zich te vestigen. Zo nam hij eind augustus 1881 deel aan een landbouwtentoonstelling in Culemborg. Om zich in de kijker te spelen was hij daar aanwezig met maar liefst veertig dieren. Voor het vervoer had hij een schip afgehuurd.

Van hoornvee waren flinke inzendingen, o. a. had de heer Pauwen te Pannerden, eene extra stoomboot afgehuurd om met een 40 stuks de tentoonstelling op te luisteren. ZEd. en de heer A. A. Blijenberg te Culemborg, verkregen de meeste bekrooningen.

Opmerkelijk is dat Pauwen in dit bericht uit de Landbouw-Courant wordt aangeduid als Zijne Edelheid [ZEd.], terwijl hij toch beslist niet van adel was

Pauwens runderen droegen perfect harmonisch gestemde koebellen, wat de bezoekers aangenaam in de oren klonk en ook aantrekkelijk was voor potentiële kopers. Bij de beperkte vervoersmogelijkheden uit die tijd was het sowieso bewonderenswaardig hoe Pauwen zijn vee telkens weer naar tentoonstellingen overal in het land bracht, van Doesburg en Den Bosch tot Zwolle en Den Haag. Voor zo'n gelegenheid werden de dieren keurig gekamd en geborsteld en ze zagen er allemaal *pico bello* uit. Pauwens dieren vielen dan ook continu in de prijzen. Ook bij het concours voor eenspan dekhengsten, dat in 1903 plaatsvond in Den Haag, won hij de eerste prijs. De medaille werd hem opgespeld door Prins Hendrik, de partner van Koningin Wilhelmina. In 1912 – Pauwen was inmiddels [sinds 1910] lid van Provinciale Staten van Gelderland – liet hij zijn oude huis vervangen door een statige villa.

Pauwens oudste zoon Jozef poseert hier met Fashion en Canrobert in het span op de Pannerdenseweg, voor de nieuwgebouwde villa van Pauwen [waar ook de tramrails net langs de weg lopen; Pauwen had er zijn eigen tramhalte!]